

РОМКО МАЛКО

ВІЙНА МОЄЇ РОДИНИ ПОЧАЛАСЯ 1939-го...

Родину моєї бабці Віри війна заскочила в Тернополі, у новій хаті. І було це не в червні 1941 року, а у вересні 1939-го. Одної ночі у двері загримали: «Открывай! Полчаса на сборы. Брать только необходимо...»

Друга світова війна прийшла в Україну не в червні 1941 року, а у вересні 1939-го. Принаймні західні українці — їхні землі тоді входили до складу Польщі — цю дату запам'ятали дуже чітко. Польське військо було малоективне і деморалізоване, тому воювати проти двох мільйонних армій, німецької таsovетської, не було сенсу. «Військо польське на роверах», — жартували українці, і це майже стовідсотково відбивало справжню картину.

Першими підмінати Польщу стали німці, а через те, що особливого спротиву не було, їм удалося просунутись досить далеко. Далі, ніж було попередньо домовлено із советами в пакті Молотова — Ріббентропа. Утім, досить швидко з'явилася «добролесна» Червона армія, і німцям довелося відступити.

Те, що німців чи більшовиків хтось особливо радісно зустрічав, — неправда. Переважно їхню появу сприймали як звичайну зміну окупанта, не більше. Можливо, хтось комусь і виносив хліб-сіль, але це були скоріше винятки, аніж правило. У суспільстві панували непевність і тривога. Люди чудово

знали, хто такі більшовики, пам'ятали про недавній Голодомор на Великій Україні та про сотні спухлих українців з-за Збруча, яким пощастило пробратися в Галичину за куском хліба. Ілюзій не мали. До німців ставлення було дещо краще. Усе-таки європейська Німеччина не рівня обідраним більшовикам. Утім, загалом у повітрі витало погане передчууття якихось важких подій, і люди просто намагалися вижити. Дуже скоро те, що передчувалося, перевершило будь-які сподівання...

Родина моєї бабці Віри жила в Тернополі. Війна заскочила їх у новій хаті, яку її батьки щойно збудували по багатьох роках переїздів селами Галичини. До того прадід — людина, яка ідеально знала сім мов, — учителював, але в Тернополі роботи знайти не міг, бо не хотів переходити на польську і ставати поляком.

Бабця на той час училася в молодших класах гімназії, а її брат Родьо (Родіон) мав бути випускником. Але прийшли більшовики, гімназію одразу перетворили на звичайну десятирічку, і колишні гімназисти дістали нагоду повчитися на рік довше. Мабуть, щоб надійно засвоїти нову життєву науку.

Прихідsovетів спочатку не приніс особливих змін, і люди навіть подумали, що їхні побоювання марні. Були, звичайно, якісь непорозуміння, а часом і дивацтва з боку прийшлихsovетських окупантів, та цьому не надавали особливого значення. Ну чудувалися люди з обідранихsovетських солдатів, які на тлі німецьких чи польських мали вигляд жебраків, ну ходили-дружини офіцерів до театру в нічних сорочках польських пані, що познаходили в покинутих маєтках, ну ставили квіти в нічні горшки... Усяке було, але ж це не смертельноП...

Утім, дійсність дуже скоро змінилася. Гайки поволі загвинчували. Уже ширилися чутки про зникнення людей і про вивезення в Сибір.

Якось навесні 1941-го, після святкування в школі дня народження Тараса Шевченка, з учнями стали відбуватися дивні речі. Когось викликали до директора, і він не повернувся,

Німці на Польшу напали першими і, через те що майже не було спротиву, просунулися набагато далі, ніж було домовлено із Радянським Союзом у пакті Молотова — Ріббентропа. Ale незабаром з'явилася Червона армія, тож німцям довелося відступити.

Людей дивували обідрані радянські солдати, дружини офіцерів, які ходили в театр у нічних сорочках польських пані і ставили квіти в нічні горшки...

Пішов поголос,
що люди
зникають —
їх вивозять
у Сибір.
Викликали до
директора або
просто на
вулиці запихали
в чорну
машину — і лю-
дина зникала.

Коли людей
родинами
вантажили
в машини, ті,
кого не
зачепили,
виходили з хат
і проводжали
сусілів.
Виселених
везли спочатку
машинами
в Тернопіль,
відтак на
вокзал. Там
зачиняли
в товарні
вагони,
призначені для
перевезення
худоби, —
і ешелонами
відправляли
в невідоме...

когось на вулиці запхали в чорну машину, і він щез, хтось просто зник без жодного свідка. Подібним чином пропав і хлопчик, на прізвище Гриньків, чия родина квартирувала в прадідовій оселі. Схвильовані батьки шукали дітей, але ні у в'язниці, ні в міліції ніхто нічим зарадити не міг. Страх помалу проникав під шкуру...

Одного ранку Родьо відмовився йти до школи. «Шось мені зле. Погано почиваюся». Мама, себто прабабця, з розумінням поставилася до сина й дозволила залишитися вдома. А в обід прибігла схвильована однокласниця й повідомила, що Родьо з іншими хлопцями викликали до директора. Хто з викликаних був у школі, від директора на урок не повернувся. Їх посадили в чорну машину й повезли невідомо куди. Зрозуміло, що після почутого вже ніхто не збирався нікого випроводжати до школи. Родьо ще якийсь час побув у хаті, а якось надвечір пішов у сусіднє містечко до родичів — переховуватись. Чи здогадувалася прабаба Марія, що того вечора вос徙анне бачить сина, не знаю. Але, певно, здогадувалась.

Минуло кілька тижнів, і одної ночі, 21 травня, у двері за grimали: «Открывай! Полчаса на сборы. Брать только не обходимое...» Прадід Прокіп — отой, який знов сім мов, рафінований інтелігент, що чудово орієнтувався в праві та законах і до всіх без винятку учнів звертався на «ви», — повірити не міг, що така історія в принципі може з ним статися. Як прибитий, він стояв з двома щітками в руках і повторював: «Але ж цього не може бути... Ми ж ні в чому не винні...» Якби не прабабця, яка, тверезо оцінивши ситуацію, заходилася швидко збиратись, у Сибір довелося б їхати в тому, у чому спали, і з двома щітками для одягу на додачу.

Бабця Віра мала лишитися. Вона спала зі студенткою-квартиранткою на стрижу [гориші], і її навіть не збирались шукати. Прабабця, збираючись, свідомо говорила голосно, щоб Віра чула, що відбувається в хаті, що їх вивозять, і сиділа тихо. Навіть не брала Віриних речей — сподівалася, що та залишиться. Але бабця не всиділа. Останньої миті, коли

машина вже рушала, скочила зі схованки й кинулася до батьків. Солдати не хотіли її пускати, бо думали, що чужа, але вона таки видерлась на кузов і вчепилася в мамину руку. На вулиці стояв страшний лемент — вивозили одразу кілька родин. Люди голосили, як на похороні. Ті, що залишалися, повиходили з хат і проводжали в невідоме сусідів.

Виселених привезли до Тернополя на вокзал і зачинили в товарні вагони, призначенні для перевезення худоби. Протримали кілька днів, поки зібрали цілий ешелон, і повезли...

Була весна 1941 року. Кінцевою точкою мандрівки мосі бабці, пра-бабці та прадіда став Салехард. Потім — подорож баржею кудись у гирло Обі, за полярне коло, голодне і холодне існування, довгі роки пилиння лісу по два кубометри на день (бабці було тоді тринадцять), ув'язнення пра-бабці за крадіжку однієї рибини (шоб не вмерти з голоду) і багато чого ще... Усе заради геройчної перемоги «великого» Сталіна і не менш «великого» радянського народу над злими фашистами.

А тим часом Німеччина напала на СРСР. У Тернопіль увійшли німці й відчинили в'язницю. Такого жаху ні тернопільці, ні навіть самі німці ще не бачили. В'язниця була буквально забита трупами. Загуслася кров стояла калюжами. Трупи де-неде були присипані вапном, але здебільшого просто скинуті на купу. «Доблесні» совєтські органи, не бажаючи вивозити ув'язнених, просто розстрілювали їх пачками у в'язниці. Вірніше, не просто розстрілювали, а з особливим підходом. Катували,

Родина Ткачуків. Батько Прокіп, мама Марія (у дівоцтві Кордуба), син Родьо (Родіон), дочка Віра. Тернопіль; 1929 чи 1930 рік